

VOORLEZING OVER LUDGER,

EN ZIJNE

VERDIENSTEN

MET BETREKKING TOT DE

VESTIGING EN UITBREIDING

DES CHRISTENDOMS IN FRIESLAND,

DOOR

J. H. VAN IJSSEL (1).

MIJNE HEEREN!

Noemt men de geschiedenis te regt eene leermeesteres der volkeren, haar beoefenaar vindt bij onderrigt ook menigmaal ruime stof tot blijdschap en dankbaarheid aan God, wanneer hij het verledene met het tegenwoordige vergelijkt.

Dit heeft vooral dan plaats, wanneer hij zijne aandacht vestigt op die zegenrijke verandering, welke de kennis aan het Christendom en de vestiging van hetzelfde heeft te weeg gebragt in de verschillende landen, waar het heden ten dage in meerdere of mindere zuiverheid wordt gekend en beleden.

(1) Gehouden te Leeuwarden, in de winteravondvergadering van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, den 12. Februarij 1852.

Met den oorsprong en de aanvankelijke uitbreiding buiten de grenzen van het Joodsche land bekend geworden door de Schriften van het Nieuwe Testament, verlangt hij menigmaal ook te weten, wanneer, door wien en op welke wijze het ginds en elders werd verkondigd en gevestigd. De groote moeilijkheid, hieraan verbonden, legt zijne begeerte daarnaar echter aan banden, en brengt zijne onderzoekingen uit den grooten kring van het *algemeene* tot dien van het *bijzondere* terug.

Geen land der aarde is hem dierbaarder, dan zijn vaderland; geen deel van hetzelfde gaat hem meer ter harte, dan dat, waar zijne wieg en bakermat stond, waar het stof zijner vaderen sluimert, en hij wenscht, dat ook eens het zijne rusten zal. Dit geeft aan zijne begeerte naar de kennis van de geschiedenis der vestiging en uitbreiding van de godsdienst, welke hij belijdt, hare rigting, zoodat hij zich eerst bij die zijns vaderlands bepaalt, en daarna, tot de bijzondere deelen afdalende, zich bezig houdt met die van het gewest, waarin hij geboren werd of woont.

Aan hen, die dáár arbeidden, rekt hij zich verplicht. Hunne daden zoekt hij in het licht te stellen, en sneller klopt hem het hart, als hij den eerepalm der grootste verdiensten daarbij aan eigene land- en gewestgenooten mag toekennen. Mag het hem gelukken, de waarheid — diep onder het stof van de eeuwen der duisternis bedolven — te ontdekken, haar te zuiveren van de vele fabelen, waarmede de geschied- en kronijkschrijvers dier dagen haar als doorweefden, en den digten sluijer der verdichting, waardoor zij dikwijls bijna onkenbaar geworden was, te verscheuren, dan vindt hij zijnen daaraan besteden tijd en moeite rijkelijk beloond. Hij heeft dan den sleutel gevonden tot het raadselachtige en vreemde, dat vele zeden, gewoonten en gebruiken zijner landgenooten vroe-

ger voor hem hadden. Te gelijk — en dit is het vooral, wat hem verheugt, met dankbaarheid vervult, en de toekomst, wanneer zij donker is, met vertrouwen doet te gemoet gaan — te gelijk, zeg ik, ziet en erkent hij de zorg van onzen hemelschen Vader, om overal, waar slechts het geringste zaadje van kennis en geloof aan zijnen Zoon gestrooid werd, het niet alleen voor uitroeijing, of schade zelfs, te bewaren, maar tot eenen duizend-, ja tien duizendvoudigen oogst te doen rijpen.

Het kwam mij voor, dat zoodanig een onderwerp niet geheel ongeschikt zoude zijn, om in eene vergadering als deze behandeld te worden. Ik heb dan ook gemeend, aan de uitnoodiging, om wat ik daaromtrent mogt hebben opgeteekend hier mede te deelen, geen langer weêrstand te moeten bieden, en zal het alzoo wagen te trachten, U eenige oogenblikken te onderhouden over *Ludger, en zijne verdiensten met betrekking tot de uitbreiding en bepaalde vestiging des Christendoms in Friesland.*

Ik zeide, het te zullen wagen, Mijne Heeren! want, ofschoon het onderwerp aan mijne gewone studiën niet geheel vreemd is, ben ik nogtans levendig overtuigd, dat er in ons midden mannen zijn, die, zich sedert vele jaren op de beoefening der aloude geschiedenis van dit gewest toeleggende, eenen schat van veelzijdige kennis hebben verzameld, die hen in staat stelt, dit onderwerp beter, vollediger en op meer waardige wijze te behandelen, dan in mijn vermogen is. Doch van dezen vertrouw ik, dat zij, gedachtig aan de spreuk: *Ubi desunt vires, tamen laudanda voluntas*, mij met verschooning zullen beoordeelen. En van U, Mijne Heeren! die, gelijk ik, tot de Gewone Leden behoort, en geen aanspraak maakt op den naam van beoefenaars der geschiedenis, maar met dien van hare beminnaars tevreden zijt, schenkt den spreker die aandacht en belangstelling, welke het onderwerp verdient

Zullen wij over Ludger, en zijne verdiensten met betrekking tot de vestiging en uitbreiding des Christendoms in Friesland, eenigzins naar waarde kunnen oordeelen, dan komt het mij niet onnoodig voor, dat wij eerst eenen vlugtigen blik werpen op hetgeen door anderen vóór hem is gedaan, en de gevolgen, die hunne pogingen hadden, om de kennis aan en de omhelzing van het Christendom onder de bewoners van dit gewest te bewerken. Hierdoor zal dan de groote verdienste van het door Ludger gedane — dat de werkelijke *vestiging* der Christelijke godsdienst hier te weeg bragt — als van zelve aan het licht komen.

Het zij men dan de allereerste kennis aan het Christendom in Friesland wil dank wijten aan uit de lijfwacht van den Romeinschen keizer, of uit andere legioenen, ontslagene en naar hun vaderland wedergekeerde Friezen (2), of wel aan een gezantschap, dat, volgens hetgeen de kronijkschrijvers op het jaar 59 melden, door de Friezen naar Rome gezonden was, aldaar het burgerregt verkreeg, tot het Christelijk geloof bekeerd werd, en bij deszelfs terugkomst eenen zekeren diaken, Aegistus genaamd, medenam, die echter aldra door Poppo, het hoofd der druiden, werd omgebragt, — genoeg zij het, dat reeds zeer vroeg althans eenige kennis daaraan hier schijnt te hebben bestaan.

Het was echter niet voor den tijd van Dagobert I. (639), dat zij eenige noemenswaardige uitbreiding erlangde. Deze toch herbouwde niet alleen de door Theobert II. in 596 te Utrecht gestichte, door de Friezen in 622 verwoeste, kerk, en wijdde die aan den H. Thomas; maar tevens zond hij Tuinbert, bisschop van Keulen, groote geschenken, met de bede, of liever voorwaarde, dat hij

(2) *It aede terp*, blz. 16.

de Friezen tot het Christelijke geloof moest zoeken te brengen. Wel werd deze voorwaarde slecht nagekomen; maar een gevolg daarvan was toch het stichten en aan de kerk te Utrecht verbinden van een oefenhuis of school, waar zij, die naderhand den Friezen het Evangelie verkondigden, óf gevormd werden, óf van waar zij uitgingen.

Van daar toch ontbood Adgild eenen prediker, ten einde zich en de zijnen te doen onderwijzen; en mogt het dezen al niet gelukken, den koning zelven te bekeeren, bij diens maagschap en onderdanen slaagde hij beter, en bereidde alzoo meer en meer den akker toe, op welchen kort daarna Wilfried, Wigbert en anderen werkzaam waren. Wel werd Utrecht wederom door Radboud ingenomen, en kerk en school verwoest, maar kort daarna, in een hevig gevecht bij Wijk bij Duurstede, door Pipijn den Dikke overwonnen, werd hij gedwongen, om niet alleen het vernielde te herstellen (dat in 695 geschiedde), maar ook om de predikers des Christendoms in zijne landen noch te keeren, noch te storen.

Ook Wigbert, Suiderbert, Occo, Levinus, Willehadus, Willebald, Werenfrid, Willebrord en andere, in 690 door Egbert uit Engeland gezondene (3), predikers gingen van hier uit, en verspreidden zich over Friesland en deszelfs nabij gelegene eilanden. Ofschoon zij alom predikten, maakten hunne woorden echter slechts geringen indruk op het harde gemoed der heidensche Friezen. Doch hun ijver verflaauwde niet, en toen het hun gelukt was, weinige jaren daarna hier en daar gemeenten en plaatsen tot leering en godsdienstoefening te stichten, werd Willebrord (696) door paus Sergius tot bisschop van Friesland benoemd en gewijd, en koos deze Utrecht tot zijnen zetel.

Gedurig verbrak echter Radboud den vrede; doch ook

(3) *Worperi Thaboritae Chronicon Frisiae*, lib. II, c. 3, p. 46.

telkens werden zijne pogingen, om het Christendom uit te roeijen, verijdeld, en hij eindelijk door Karel Martel gedwongen, om zelf het te omhelzen.

Nu ving men met vernieuwden ijver aan, ook in de noordelijke deelen des lands — het tegenwoordige Friesland — Christus te prediken, en der krachtige welsprekendheid van eenen Wulfram mogt het gelukken, de zonen en opvolger van Radboud te bekeeren, zoodat de zendelingen meer veilig en ongestoord rondtrekken konden. Die rust was nochtans van korten duur. De afgodische Friezen zagen met leede oogen den voortgang van de godsdienst der Franken, en met deze het gezag hunner overheerschers, toenemen. Een nieuwe opstand brak uit, die velen belijders des Christendoms het leven kostte, maar ook spoedig weder onderdrukt werd. Te vergeefs vlugtten zij naar hunne poelen en moerassen; ook dáár werden zij vervolgd, vele heilige bosschen uitgeroeid, en der afgodsdienst eenen zwaren slag toegebracht.

Grooter werd nu wederom het veld, dat te bearbeiten was, maar ook grooter het getal dergenen, die er hunne krachten, gezondheid en leven voor veil hadden. Nu was het niet alleen van Utrecht, dat zij herwaarts kwamen; maar ook Keulen — waar, volgens het getuigenis van onzen Aytta van Zwichem, in zijnen 105den brief aan Hopper, reeds vroeg eene beroemde school bestond, waar vele aanzienlijke Friezen hunne zonen deden onderwijzen — ook Keulen was nu de vroegere belofte gedachtig, en zond mannen, volijverig, om Jezus Christus den heidenen te verkondigen. Groot was vooral de ijver, dien de omstreeks dezen tijd uit Engeland overgekomen Winfried — naderhand onder den naam van Bonifacius meer bekend geworden geloofsprediker — aan den dag legde. „Natus in Anglia ex antiquis Frisonibus,” zegt Worp

van Thabor, in zijne kronijk, was hij begeerig, het volk, waarvan ook hij afstamde, bekend te maken met het licht, in hetwelk hij wandelen mogt. De roep zijner deugden, ijver en bekwaamheid was hem reeds vooruit gesnelde, en met open armen werd hij door Willebrord ontvangen. Gedurende een viertal jaren was hij dezen in vele zaken tot hulp en van groot nut; maar wendde toen zijne schreden naar Duitschland, dewijl de Friezen bijna aanhoudend in oorlog waren. In 70jarigen leeftijd keerde hij echter terug, in gezelschap van vijftig anderen, en begon op nieuw, met jeugdigen ijver, aan de bekeering zijner stamgenooten te arbeiden; maar door de heidensche Friezen nabij Dockum (te Moorder- nu Murmerwoude) aangevallen, werd de kroon der martelaren het loon van den grijsaard, en het bewijs, dat al die pogingen nog het gewenschte gevolg niet hadden mogen erlangen.

Wanneer wij nu van dit een en ander de slotsom opmaken, dan, *Mijne Heeren!* komt het mij voor, dat, ja, de kennis aan Jezus Christus in het midden der achtste eeuw in dit gewest wel niet geheel vreemd was; maar dat het Christendom op lange na nog niet als *gevestigd* te beschouwen was.

De afgodsdienst bleef niet alleen bestaan, maar verdrong ook telkens weder het Christendom. Wel niet zóó, dat het licht geheel uitgebluscht werd, maar toch de kerken verwoest, en de Christenen als vijanden des volks beschouwd en behandeld werden: want hierin vooral, „ dat de godsdienst, die men hen wilde doen omhelzen, de godsdienst hunner *vijanden* was, en met het aannemen van dezelve hunne *vrijheid verloren* ging,” hierin vooral vonden de priesters der afgoden, bij de hunne vrijheid boven alles minnende Friezen, hunnen steun, en de gelegenheid, om hen telkens tot opstand te brengen, en te bewegen, om een geloof te verzaken, dat

hun door de magt der Frankische vorsten opgedrongen werd.

Aan eenen Ludger, Fries, zoo wel door geboorte als afkomst, aan Ludger was het voorbehouden, hem mogt gelukken, wat anderen te vergeefs hadden beproefd. Door hem werd het gebouw voltooid, en onwankelbaar gevestigd op de grondslagen, lang te voren door anderen gelegd.

In het jaar 746, niet verre van Dokkum, te Wierum, in West-Dongeradeel, uit edele ouders geboren, openbaarde zich bij hem al vroeg een ernstige gemoedsaard. De in dien tijd vooral dikwerf woeste vermaken der jeugd konden hem niet behagen, veel min had hij lust in het krijgsspel of de jagt; maar vermaakte zich met op de witte zijde van afgeschilde boomschors letters te maken, en deze aan zijne oppaster ter bewaring te geven, zeggende, dat hij boeken maakte.

Uit zijnen naam, eigenlijk Liûtger, dat in het oud-Duitsch (zegt men) een krijgsman beteekent, schijnt men te mogen opmaken, dat zijn vader hem aanvankelijk voor den militairen stand bestemd had. Zijn stille, afgetrokene gemoedsaard, de lust om te leeren, en de aandacht, waarmede hij steeds naar de geloofspredikers hoorde, bleef evenwel door zijne ouders niet onopgemerkt. Zelve het Christendom omhelsd hebbende, strekte hunne woning den zendelingen meermalen ten verblijf, en ook Bonifacius schijnt zich eenigen tijd bij hen te hebben opgehouden. In latere jaren althans schreef Ludger: „*Successit sancto Willebrordo Bonifacius idem archiepiscopus et martyr, quem oculis meis vidi candidum canitie et decrepitem senectute, plenum virtutibus et vitae meritis.*” Van daar dan ook, dat zij zich bereidwillig betoonden, om aan het verlangen van hunnen zoon te voldoen, en hem op 12jarigen leeftijd, tot verder onderrigt en opleiding, naar Utrecht zonden.

Onder de leiding van Gregorius, aan wien vooral hij door zijnen vader was aanbevolen, ontwikkelde zijn heerlijke aanleg hier spoedig, leide hij zich met ijver op de kennis der Latijnsche taal toe, beoefende vlijtig de heilige schrift en de kerkvaders, en vormde zich zoo tot een even bekwaam als vroom Christen. Geen wonder, voorwaar, dat hij zich de toegenegenheid zijner leermeesters verwierf, vooral die van Gregorius, aan wien hij met ware kinderlijke liefde gehecht was, terwijl zijne nederigheid, vriendelijke en bescheidene dienstvaardigheid, alle zijne medeleerlingen aan hem verbond. Zoo waren een negental jaren voorbijgegaan, toen de naauwelijks twintigjarige jongeling den wensch zijns harten vervuld zag, en (766) in den geestelijken stand werd opgenomen.

Maar, ofschoon hij aldra boven de meesten zijner medgezellen in geleerdheid uitmuntte, zijne zucht naar kennis nam niet af, maar veeleer toe. Aangenaam was hem dan ook, omstreeks twee jaren later, het aanbod van Gregorius, om Alcuinus — dien deze zich ten opvolger gekozen had, en die naar Engeland terugkeerde, om voor deze betrekking gewijd te worden — derwaarts te verzellen, ja, hij zag daarin duidelijk de hand der Voorzienigheid, die hem naar den zetel der godgeleerdheid heen leidde, om hem verder te bekwamen. Hij verzuimde dan ook, gedurende den tijd, dien hij zich te York ophield, geene van de vele zich hier aanbiedende gelegenheden, om, door mondelijk en schriftelijk onderrigt beide, zijnen geest met geleerdheid en godsdienstkennis te verrijken; terwijl zich van lieverlede tusschen hem en den geleerden Alcuinus een band van innige vriendschap begon te vormen, die naderhand, met de jaren versterkt, alleen door den dood verbroken werd. De omgang met dezen laafde wel meer, maar verzadigde nog geenszins, zijnen dorst naar kennis, en naauwelijks was hij, na omstreeks een jaar

afwezig te zijn geweest, in het vaderland teruggekeerd, of hij betuigde niet alleen de grootste achting voor den geest en veelomvattende geleerdheid van zijnen vriend, maar openbaarde ook luide zijn verlangen, om eenen geruimen tijd in diens nabijheid te mogen wezen, en zich uit zijnen overvloed te verzadigen. Maar Gregorius, die reeds op zijne hulp en medewerking gerekend had, was moeilijk te bewegen, om zijne toestemming daartoe te geven; doch eindelijk, aan zijne herhaalde beden geen langeren wederstand kunnende bieden, keerde onze Ludger naar Engeland terug, en stond hij onverwacht weder in den kring zijner vroegere vrienden en bekenden, door allen, en vooral door Alcuinus, hartelijk welkom geheeten.

Nu leide hij zich met vernieuwden ijver toe op de kennis van al die wetenschappen, welken toen ter tijd voor eenen godgeleerde noodzakelijk werden geacht, met name de theologie, bijbelkennis, patristiek, kerkelijk regt, geschiedenis, logica, dialectica, rhetorica, benevens sterrekunde, geneeskunst en muziek. In het bijzonder echter maakte het onderwijs van Alcuinus eenen diepen indruk op hem, als deze in de school der zendelingen handelde over „de verwezentlijking van het Godsplan, om alle menschen door Jezus Christus zalig te maken, en de verbreiding des Christendoms onder de heidensche volken, als middel daartoe.” Ja, nu eerst scheen zijne bestemming hem regt duidelijk te worden; nu gevoelde hij zich geroepen, en met kracht toegerust, om in het voetspoor van eenen Willebrord en Bonifacius te treden, en zijnen nog heidensche landgenooten het Evangelie te verkondigen. Van toen af aan leide hij zich in het bijzonder toe op de eenvoudige, van alle geleerde vormen ontdane, waarheden des Christendoms, om, gelijk Alcuinus zich in navolging van den Apostel Paulus uitdrukte, „de zwakken slechts

met melk te voeden, zoo lang hun geest geen zwaardere spijs verdragen kon."

Na zich hier nu weder omstreeks drie en een half jaar te hebben opgehouden, noodzaakte eene onverwachte gebeurtenis — het dooden van eenen Engelschen graaf door eenen Fries, met wien hij in twist geraakt was — onzen Ludger en zijne landgenooten, Engeland ijlings te verlaten.

In het vaderland wedergekeerd, met zeer groote bekwaamheden toegerust, en eenen zeldzamen schat van geschriften medebrennende, werd hij door zijnen vaderlijken vriend Gregorius met vreugde ontvangen, en vond aldra (775) gelegenheid, om met zijne talenten te woe-keren. Het jaar te voren toch was de kerk, vroeger door Lebuinus te Deventer gesticht, ten tweeden male door de heidensche Saxers en Friezen verbrand, en het volk op nieuw afvallig gemaakt. Derwaarts werd nu Ludger gezonden, om de kerk te herbouwen, en het volk tot vernieuwde omhelzing van het verzaakte geloof te vermanen. En zóó gelukkig slaagde hij in deze zijne eerste zending, dat, zegt de geschiedschrijver (4), „*ecclesia quam ipse aedificavit, permansit, et facta est canonisia Regularium,*” en, na meermalen hersteld te zijn, ten jare 1416 in die fraaije kruiskerk is veranderd, welke nog heden een sieraad dier stad is.

Had hij alzoo de goede verwachting, die men van hem koesterde, niet te leur gesteld, het gaf grond, om nog meer van hem te hopen, en zoo werd hem de moeilijke taak opgedragen, om de heilige plaatsen der heidensche Friezen te verwoesten, en de beelden hunner afgoden te vernielen. Moeijelijk noemden wij dat werk, door velen

(4) *Worperi Thaboritae*, lib. II, cap. 22. Zie Bherends, *Leben des h. Ludgers*, S. 15.

beproefd, maar door niemand volbragt. Moeijelijk, maar daardoor ook des te eervoller en verdienstelijker voor hem, die naar wensch slagen, en aller verwachtingen vervullen, zoo al niet overtreffen mogt. Die eer, zij was voor onzen Ludger bewaard.

Als Fries, niet slechts door afkomst, maar ook door geboorte en opvoeding, was hij meer, dan iemand zijner voorgangers, met de zeden en gewoonten zijner landgenooten bekend. In de geschiedenis hunner en zijner vaderen ervaren, met hunne edelste geslachten vermaagschapt, door deze en zijne eigene geboorte alreede niet zonder invloed, hunne vooroordeelen kennende en, zoo veel dit mogelijk was, ontziende, althans zich wachtende die ligtvaardig of moedwillig te kwetsen, was hij juist de man, om dit volk in zijne en hunne taal het Evangelie te verkondigen. En was de zucht naar vrijheid en onafhankelijkheid hun boven alles dierbaar, zoo iemand, dan was hij juist de man, om hen te overtuigen, dat de omhelzing des Christendoms hun van die vrijheid niet beroofde, haar zelfs niet gevaarlijk was, maar veeleer verzekerde. En zóó groot was de invloed van zijn persoon en woorden, dat hij niet schroomde, de beelden der afgoden, in tegenwoordigheid van derzelve aanbidders, te vernielen, en hunne heiligdommen te verwoesten, of tot Christelijke bedehuizen te wijden, zonder dat iemand er zich met woord of daad tegen verzette; ja zóó, dat zij hem, op zijn bevel, de schatten bragten, die in de heiligdommen aanwezig waren, en voor $\frac{2}{3}$ den koning en voor $\frac{1}{3}$ het Utrechtsche bisdom tot kerkelijk gebruik gewierden. Zulk een ijver, door zulk een goed gevolg bekroond, bewoog Albricus, de opvolger van Gregorius, hem, die tot hier toe slechts prediker geweest was, tot priester te wijden, en de verdere bekeering der Friezen, meer bepaaldelijk in Oostergoo, dat onder

het Utrechtsche bisdom behoorde, aan hem op te dragen.

Zoo op nieuw in het gewest zijner geboorte komende, vestigde hij zich te Dockum, niet verre van de plaats, waar hij het eerste levenslicht aanschouwde, en deed van daar veelvuldige reizen door zijne uitgebreide parochie, om de vele duizenden, die nog in de duisternis der afgoderij verkeerden, tot het licht der kennis des Heeren te brengen.

Met veel beleid wist hij zich hier de hulp ten nutte te maken van zekeren Barnlef, eenen bij het volk zeer geliefden en hoog geachten zanger. Dezen, door eene oogziekte aangetast, en gedurende drie jaren bijna geheel blind, te Helewird (Holwerd? of wel Holwirde, nabij Nijklooster?) tot hem gekomen, had hij het geluk, niet alleen te genezen, maar ook tevens hem tot de kennis en het geloof aan God en Jezus Christus te brengen, zoodat hij, die het land rondreisde, en in zijne gezangen vroeger de daden der vaderen bezong en bij het volk in gedachtenis hield, en tot getrouwheid aan Wodan en Fosta vermaande, van nu voortaan Christelijke onderwerpen in zijne liederen behandelde. Alzoo het licht, dat voor hem was opgegaan, anderen aanwijzende, was hij voor zijnen weldoener in dubbelen zin een medewerker aan de groote taak, welke deze op zich genomen had, en waaraan hij onafgebroken arbeidde, met uitzondering van het derde vierendeel des jaars, als wanneer hij telkens naar Utrecht ging, om hen te onderwijzen, die zich aldaar tot den geestelijken stand voorbereidden. Maar steeds keerde hij met nieuwen lust, bij de oude liefde, tot de zijnen terug, gunde zich naauwelijks de noodige rust, maar besteedde al zijnen tijd aan het welzijn zijner landgenooten.

Had hij zich bij zijn eerste oponthoud te Utrecht er reeds op toegelegd, om zijne gedachten geleidelijk te re-

gelen, op te schrijven en duidelijk uit te spreken, nu oogstte hij er de vruchten van in. Want bij eene aangename stem, gelijk hij had, eene krachtvolle en levendige voordragt parende, werd hij gaarne gehoord, en de alom verrijzende kerken en kapellen getuigden van den bijval, dien hij erlangde, getuigden vooral, hoe het geloof zich verspreidde, en reeds vruchten begon te dragen. Door den kerkelijken zegen de huwelijken, die gesloten werden, heiligende, betoonde hij zich niet minder ijverig in het doopen van bekeerden en hunne kinderen, terwijl hij stervenden hunne laatste oogenblikken verlichtte, door hun geloof te verlevendigen en hunne hoop te versterken.

In het bijzonder ook trok hij zich de opvoeding en het onderwijs der jeugd aan, opdat vooral in het hart van deze de zaden des Christendoms diepe wortelen zouden schieten, en zij bestand mogten zijn en voor ontrouw bewaard, wanneer de woeste benden der heidensche naburen zijn vaderland eens weder overvielen. En niet ongegrond was de vrees daarvoor, noch ook vruchteloos deze voorzorg: want nadat hij omstreeks zeven jaren aldus gearbeid had, overviel Wedekind, op het onverwachtst, de op den vrede vertrouwende Friezen, en drong (daar Karel de Groote, wegens den langdurigen oorlog tegen Spanje, deze gewesten bijna geheel aan zich zelve overgelaten had) zelfs in het tegenwoordige Friesland door, overal op zijnen weg, en voornamelijk in Oostergoo, kerken en kapellen verwoestende, en de inwoners zoekende over te halen, om der vaderen goden op nieuw hunne offers te brengen.

Ofschoon dit onzen Ludger smartte, zoo vertrouwde hij nogtans, dat het door hem gestrooide zaad reeds te veel verspreid, ontkiemd en te diep geworteld was, dan dat het immer weder uitgeroeid zoude kunnen worden; en het gevaar van mishandeling en dood ontvliedende,

vond hij in Utrecht eene veilige schuilplaats, die hij echter spoedig weder verliet, om zijne door reizen en allerlei vermoeyenissen verzwakte gezondheid, zoo mogelijk, te Rome te herstellen.

Hier, door Hadrianus I., een man, met allen ijver voor de uitbreiding en het aanzien der kerk bezielde, met vaderlijke welwillendheid ontvangen, openbaarde hij dezen zijn voornemen, om, wanneer de vrede, gelijk hij verwachtte, spoedig hersteld, en hij op zijnen post teruggekeerd zoude zijn — óf in Friesland, óf in noordelijk Duitschland, een klooster van de Benedictijner orde te stichten. Ter verwezentlijking van dit voornemen ontving hij van den paus kostbare geschenken en reliquiën, en tevens den raad, om vooraf eenigen tijd in een Benedictijner klooster, op den berg Cassino, door te brengen, ten einde zich met de leefwijze en regelen dier orde meer bekend te maken.

Doch ook hier was hem slechts eene korte rust beschoren. Karel toch had de Saxers aldra weder ten onder gebracht, en van hen de belofte verkregen, dat zij het Christendom zouden aannemen, indien men hun leeraars zond, die hen in hunne eigene taal onderrigten konden. Geen wonder, dat Alcuinus, die, uit Engeland overgekomen, nu aan het hof des Keizers verkeerde, zijnen vriend Ludger, als den daartoe meest geschikten man, aanbeval. En had hij de hem vroeger door Karel aangeboden waardigheid van bisschop van Trier (Trevirensis (5)) nederig, maar standvastig, van de hand gewezen, hier vermogt hij niet te weigeren. De rust des kloosterlevens, dat hij geleerd had te beminnen, werd dan ook opgeofferd, om zijnen stamgenooten nuttig te zijn, en bereidwillig aanvaardde hij weder zijne taak.

(5) *Worperi Thaboritae*, l. 1., cap. 23.

Ook nu rustte er zegen op zijn werk. De bewoners van Hunsingo, Fivelingo, Reiderland, Eemsland, en andere naburige streken, die hij aan de huizen hunner edelen rondom zich verzamelde, en de dwaasheid der afgoderij, en daarentegen het heilrijke des Christendoms, op nadrukkelijke wijze onder het oog bragt, werden door de kracht zijner woorden derwijze getroffen en overtuigd, dat zij zelve hunne afgoden vernielden, en kort daarop naar hunnen wensch gedoopt werden.

Al westelijk voorttrekkende, kwam hij nu eindelijk weder te Dockum, met voornemen, om zijn vroeger gevormd plan ten uitvoer te brengen, en op zijne geboorteplaats, op eigen grond en uit eigene middelen, een klooster te stichten; maar een droom schrikte hem van dit, anders bij hem zoo geliefkoosd, denkbeeld af, en was oorzaak, dat het eerst later aan den Rhoer tot stand kwam.

Groot waren de vorderingen, die het Christendom nu in deze gewesten gemaakt had, en dat het voor goed geplant en gevestigd was, zoude de laatste beproeving aldra toonen. Beschouwden sommigen het nog als eene met de Frankische heerschappij verbondene godsdienst, en had dit eene zamenzwering van enkele oost-Friesche edellieden, de vervolging der Evangelieverkondigers, en de verwoesting van eenige kerken ten gevolge, het was als de laatste stuiptrekking der afgodsdienst in deze landen. Mogten al sommigen door vrees; anderen door dwang, in schijn althans afvallig worden, dezen en die getrouw bleven ontbrak het niet aan troost, bemoediging en opbeuring. Nu was het vooral Barnlef de zanger, die overal vrij en veilig rondtrok, en op gezag van Ludger zelfs hunne kinderen doopte. En toen kort daarna deze laatste opstand tegen de Evangelieverkondiging te niet liep, toen getuigden de eensklaps als uit hunne asch herrijzende kerken en kapellen, dat het Christendom ook

hier op het heidendom gezegepraald had, en voor goed in Friesland *gevestigd* was.

Wij twijfelen niet, Mijne Heeren! of deze eenvoudige vermelding van daadzaken (met welke wij U misschien reeds te lang hebben bezig gehouden) zal ieder onbevooroordeelde overtuigen, dat — zonder de verdiensten van vroegere zendelingen te kort te doen — het vooral Ludger geweest is, die, door zijn langdurig verblijf, vurigen ijver, onvermoeide zorg, groote kennis, en het met wijs beleid gebruik maken van de hem hier, boven anderen, ten dienste staande middelen, dat het vooral Ludger geweest is, wien men boven allen de verdienste moet toekennen, van in het eigentlijke Friesland het Christendom tot eene gevestigde godsdienst te hebben gemaakt.

Ik heb gezegd!

